

Łódź, 30.08.2024

Dr hab. Katarzyna Wałęcka-Matyja, prof. UŁ
Instytut Psychologii
Uniwersytet Łódzki

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr Agaty Ruźniak-Lubockiej

*pt. Opieka nad dzieckiem w wieku poniemowlęcym w kontekście
współczesnego rodzicielstwa*

napisanej pod kierunkiem dr hab. Marii Kaźmierczak, prof. UG

promotor pomocniczy: dr Paulina Pawlicka

Przedstawiona mi do recenzji praca doktorska ma formę tradycyjnej dysertacji naukowej i obejmuje problematykę psychologicznych aspektów funkcjonowania rodziny w zależności od wyboru rodzaju opieki nad dzieckiem w wieku poniemowlęcym. Autorka krytycznie przeanalizowała znaczenie opieki w środowisku rodzinnym vs. instytucjonalnym dla matek, ojców i dzieci pod kątem dobranych starannie, w oparciu o przegląd aktualnej literatury przedmiotu wybranych zmiennych psychologicznych. Przedstawiona do oceny rozprawa doktorska zawiera interesujący i oryginalny pomysł badawczy. Wpisuje się także w aktualną dyskusję nad uwarunkowaniami stale pogłębiającej się zapaści demograficznej w Polsce. Zauważa się, że spadek dzietności ma charakter globalny, a jego przyczyny tkwią nie tylko w zmianie stylu życia, wartości czy indywidualizmie młodych ludzi, ale także w dostrzeganych przez nich słabościach instytucji państwowych, związanych z niewystarczającą

dostępnością żłobków czy mieszkań. Przekonania, postawy rodziców, ich poziom zaufania do opieki instytucjonalnej nad małym dzieckiem mogą sprawiać, że mniej lub bardziej chętnie decydują się oni na wybór takiej formy opieki. Stąd uzyskane rezultaty badań znajdują nie tylko naukowe odniesienie, ale także aplikacyjne, w szczególności w pracy psychologicznej z systemami rodzinnymi.

Praca doktorska została zawarta na 288 stronach. Obejmuje ona następujące części: wprowadzenie, część teoretyczną (cztery rozdziały), rozdział metodologiczny, rozdział przedstawiający wyniki badań, rozdział obejmujący dyskusję wyników, bibliografię, spis rysunków, spis tabel, załączniki (zastosowane w badaniach trzy kwestionariusze ankiety) oraz materiały uzupełniające. Taka struktura pracy jest zgodna z wymaganiami i w zakresie formalnym spełnia standardy stawiane pracom doktorskim o charakterze empirycznym.

W recenzji odniosę się do każdej z części pracy, zamieszczając także uwagi krytyczne.

Na początku pragnę zaznaczyć, że tytuł pracy doktorskiej (*Opieka nad dzieckiem w wieku poniemowlęcym w kontekście współczesnego rodzicielstwa*) bardzo dobrze koresponduje z treściami zawartymi w części teoretycznej oraz podjętą w części metodologicznej problematyką badania.

W części teoretycznej dysertacji Autorka przedstawiła trzy główne kierunki rozważań naukowych, tj. nad rozwojem dziecka w wieku poniemowlęcym, nad rodziną ujętą jako pierwsze środowisko rozwoju dziecka oraz nad społecznym kontekstem życia rodziny.

Omawiając rozwój dziecka w okresie poniemowlęcym (rozdział pierwszy) odwołała się do założeń kluczowych koncepcji psychologicznych, w tym m.in. do: koncepcji rozwoju psychospołecznego Eriksona (1993), teorii Thomasa i Chess (1977), teorii Bussa i Plomina (1975), teorii Eysencka (1990), teorii Rothbart (2000), teorii Bowlby'ego (1978), teorii Ainsworth (1991), teorii Piageta (2000) oraz teorii Wygotskiego (2002). Zrozumiale opisała przebieg rozwoju dziecka znajdującego się w okresie od 2-3 lat życia, uwzględniając nie tylko wszystkie sfery rozwoju, ale także czynniki ryzyka prawidłowo przebiegającego rozwoju dziecka. Interesującym jest nawiązanie w tym miejscu pracy doktorskiej do modelu cyklu życia rodziny autorstwa McGodrick i Carter (1988), uwzględniającego nie tylko stresory o charakterze normatywnym, czyli wydarzenia zachodzące w rodzinie wraz z upływem czasu, ale także te stresory, które podlegają transmisji międzypokoleniowej. Model ten koresponduje z modelem badań zaproponowanym przez Autorkę pracy. W mojej ocenie, w rozdziale pierwszym Autorka syntetycznie zaprezentowała obraz rozwoju dziecka w okresie

poniemowlęcym w sposób uporządkowany i zgodny z aktualnym stanem wiedzy naukowej w tym zakresie. W dalszej części wywodu teoretycznego (rozdział drugi) dokonała przeglądu wybranych ujęć rodziny wraz ze wskazaniem na jej znaczenie dla przebiegu rozwoju dziecka. Jako kryterium opisu rodziny wyróżniła jej funkcje i strukturę w ujęciu systemowym, uważanym przez współczesnych badaczy za najpełniej oddające istotę współzależności w systemie rodzinnym. Autorka nie podała jednak definicji rodziny. Zauważa się, że współcześni famiolodzy mają świadomość dużego zróżnicowania tego środowiska wychowawczego i trudności w przyjęciu jego jednoznacznej definicji. Podjęcie próby rozwiązania tego dylematu poprzez określenie jak rozumieć rodzinę stanowiłoby cenny głos w tej naukowej dyskusji. Przechodząc do tematyki współczesnego rodzicielstwa Autorka potraktowała je jako wyzwanie, kryzys odwołując się do założeń teorii rozwoju psychospołecznego Eriksona (1993). Wskazała także na indywidualne uwarunkowania roli rodzica przywołując konstrukt *zaangażowanego rodzicielstwa* (Bakiera, 2019), model Belskiego (1984), model Heinickego (2002) oraz model Tarabana i in. (2018). Ostatni z wymienionych modeli procesu rodzicielskiego został wskazany przez Autorkę jako punkt wyjścia do rozumienia analizowanych zależności występujących między podsystemami rodzinnymi. Tym samym prawidłowo uzasadniła dobór uwzględnionych w badaniu zmiennych psychologicznych, tj. płeć rodziców, ich empatia i postawy rodzicielskie. W ostatnim z rozdziałów teoretycznych, w rozdziale trzecim Autorka przedstawiła formy opieki nad dzieckiem w wieku poniemowlęcym wraz z korzyściami i ryzykami związanymi z dokonaniem przez rodziców wyborem formy opieki nad potomstwem. Zaprezentowane stanowiska odniosła do wyników badań z tego zakresu.

Reasumując, że z każdym kolejnym rozdziałem część teoretyczna staje się coraz bardziej pogłębiona, interesująca, zawężająca podjętą problematykę do obszaru badania własnego, którego opis znajduje się w części metodologicznej. Na uwagę zasługuje starannie dobrana literatura przedmiotu, co w moim przekonaniu stanowiło solidną podstawę do empirycznego opracowania uzyskanych rezultatów badania, dokonania wnikliwych analiz oraz porównań z dotychczasowym stanem wiedzy w tym obszarze, zaprezentowanych w dyskusji wyników.

W rozdziale drugim (*Metodologia badań własnych*) mgr A. Ruźniak-Lubocka zaprezentowała problematykę badań własnych, metodologiczne podstawy badań wraz z celami, pytaniami i hipotezami badawczymi (cztery główne oraz hipotezy szczegółowe). Za główny cel badania Autorka przyjęła udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy istnieje związek

między funkcjonowaniem dziecka w obszarze poznawczym i społecznym a uczęszczaniem przez nie do placówki dziennej opieki dla dzieci do trzech lat. Podjęła także próbę określenia, czy empatia rodziców, postawy rodzicielskie oraz zadowolenie ze związku i poziom nasilenia stresu rodzicielskiego wiążą się z podejmowaniem decyzji odnośnie korzystania z usług dziennej opieki nad małym dzieckiem. Cele badań oraz hipotezy zostały sformułowane prawidłowo. Uwaga odnosi się do stosowania określenia „wyższy poziom” np. postawy autonomii (s. 92). Analizując wykorzystane testy analiz statystycznych i przedstawione wyniki skłaniam się ku pogładowi, że sformułowanie „wyższe nasilenie” np. postawy autonomii jest bardziej odpowiednie w tym przypadku. Hipotezy badawcze oparto o szerokie spektrum rezultatów badań innych autorów. W dalszej części rozdziału trzeciego Autorka przybliżyła zasadność zastosowania narzędzi badawczych, które w mojej ocenie dobrała w prawidłowy sposób (Skala Inteligencji Stanford-Binet 5; Skala Wrażliwości Empatycznej, Kaźmierczak i in., 2007; Skala Postaw Rodzicielskich, Płopa, 2011; Kwestionariusz Jakości Opieki nad Dzieckiem, Ruźniak-Lubocka i Sawicki, 2021; Krótka Skala Rozwoju Dziecka, Chrzan-Dętkoś, 2020 oraz trzyczęściowa autorska ankieta demograficzna). Wartość pracy doktorskiej podnosi przeprowadzenie przez mgr A. Ruźniak-Lubocką dwóch badań pilotażowych. Zastrzeżenia odnoszą się do dużej dysproporcji w liczebności kobiet i mężczyzn, widocznej w dwóch badaniach służących w pierwszym przypadku określeniu zadowolenia rodziców z usług opieki dziennej placówek zajmujących się ich dziećmi (grupa 1 odpowiednio $n = 186$ i $n = 11$), a w drugim przypadku opracowaniu narzędzia badawczego (grupa 2 odpowiednio $n = 200$ i $n = 19$). Autorka pracy mogła uwzględnić w badaniu większą liczbę mężczyzn. W badaniu właściwym takie dysproporcje nie ujawniły się (matki $n=100$; ojcowie $n=97$; dzieci $n=100$), a jego procedura została precyzyjnie opracowana. Godnym podkreślenia jest uzyskanie przez mgr A. Ruźniak-Lubocką zgody Komisji Etyki ds. Projektów Badawczych przy Instytucie Psychologii Uniwersytetu Gdańskiego na realizację projektu badawczego. W klarowny sposób uzasadniła ona dobór osób do badanych grup, opierając się na osiągniętych przez dzieci wynikach badań, ocenie rodziców oraz czynnikach zakłócających ich funkcjonowanie (s.109). Uwagi, które się nasuwają odnoszą się do dwóch kwestii. Pierwsza wiąże się z tym, by w kolejnych badaniach uwzględnić rodziców o zróżnicowanym poziomie wykształcenia i uwzględnić ten fakt w analizach. Badani rodzice cechowali się głównie wykształceniem wyższym (s. 105), co ma istotne znaczenie dla przebiegu procesu wychowania dziecka, może decydować o chęci udziału w konsultacjach psychologicznych, odbywających się w ramach projektu badawczego,

a także zawężyć możliwości interpretacyjne uzyskanych rezultatów. Druga kwestia dotyczy sprawdzenia, czy między małymi dziećmi uczęszczającymi do placówek opieki dziennej o charakterze publicznym (57%) i placówek opieki dziennej o charakterze niepublicznym (43%) występuje zróżnicowanie w zakresie np. warunków opieki czy rozpatrywanych zmiennych psychologicznych. W badaniu właściwym Autorka potraktowała grupę małych dzieci uczęszczającymi do placówek opieki dziennej jako jednolitą. Brakuje uzasadnienia takiego podejścia. Rozpatrując zastosowaną procedurę badań stwierdzam, że mgr A. Ruźnicka-Lubocka wykazała się nie tylko samodzielnością w pracy naukowej, kreatywnym podejściem związanym z pozyskiwaniem osób badanych (stworzenie projektu badawczego „Idę do przedszkola”, dedykowanego rodzicom dzieci poniżej 3 roku życia), ale także wysokimi kompetencjami społecznymi, w tym umiejętnością nawiązywania relacji z małym dzieckiem. Autorka pracy doktorskiej prawidłowo uargumentowała dobór zastosowanych testów statystycznych. Trafność użytych metod statystycznych świadczy o rozumieniu przez mgr A. Ruźniak - Lubocką procesu przeprowadzania procedury badań psychologicznych.

W rozdziale piątym Autorka zaprezentowała rezultaty przeprowadzonych analiz statystycznych, które miały charakter zarówno podstawowych, jak i zaawansowanych. Sposób poruszania się po ścieżce statystycznej oceniam jako spójny z kolejnością sformułowanych hipotez badawczych. Sprawia to, że wielość wyników zawartych w licznych tabelach i na wykresach jest czytelna. W mojej perspektywie ta część pracy (rozdział piąty) zasługuje na szczególne uznanie, bowiem obejmuje obszerną, klarownie przedstawioną prezentację analiz statystycznych zobrazowanych w przemyślany sposób. Brakuje podania informacji, w jaki sposób Autorka przechowywała i zabezpieczyła bazę danych, z której korzystała wykonując obliczenia statystyczne. Autorka pracy podała, jakie wykorzystwała pakiet i środowisko statystyczne (SPSS 27; R Core Team, 2021). Oceniam je jako rzetelne.

Ostatnią część pracy stanowi *Dyskusja wyników*, w której Autorka udzieliła wyczerpujących odpowiedzi na sformułowane hipotezy badawcze, odnosząc się do wszystkich uzyskanych rezultatów badań oraz wniosków płynących z bogatej literatury przedmiotu, zarówno polskiej, jak i zagranicznej. Większość hipotez badawczych została przez Autorkę zweryfikowana pozytywnie, po części lub w całości. Przeprowadzona dyskusja świadczy o posiadaniu przez mgr A. Ruźniak-Lubocką pogłębionej wiedzy merytorycznej z zakresu psychologii, szczególnie z takich obszarów jak psychologia rozwoju człowieka, psychologia rodziny, metodologia badań psychologicznych. Świadczy także o umiejętności przyjęcia

krytycznej perspektywy w odniesieniu do przeprowadzonych badań własnych, co znajduje odzwierciedlenie we wskazaniu ich ograniczeń. Moja krytyczna uwaga odnosi się do dwóch kwestii. Pierwsza z nich dotyczy języka. Proponuję zminimalizowanie stosowania nazw zmiennych psychologicznych na rzecz stylu wypowiedzi cechującego się opisem i wyjaśnianiem. Druga z kwestii odnosi się do obecnego w dyskusji wyników sformułowania, wskazującego na zaskoczenie, że ojcowie i matki z porównywanych grup odmiennie oceniają nasilenie zachowań eksternalizacyjnych dzieci („Co ciekawe, ojcowie oceniali swoje dzieci w tym zakresie inaczej niż matki”, s. 156). Uzasadnienie tezy nie przekonuje mnie do ujawniania zaciekawienia tym rezultatem badań („Różnice w ocenach matek i ojców wynikać mogą z różnic, które pojawiają się w pełnieniu roli matki i roli ojca”, s. 156). W tej części pracy Autorka zaprezentowała także kierunki dalszych badań oraz implikacje teoretyczne i praktyczne.

Warto zaznaczyć, że praca zawiera bogaty spis literatury (zawartej na ss. 177-225), obejmujący pozycje polskojęzyczne, jak i obcojęzyczne. Wszystkie pozycje są powiązane ze zrealizowanym tematem badań własnych. Podkreśla się, że wśród źródeł znajduje się także artykuł Autorki pracy doktorskiej opracowany we współautorstwie z A. Sawickim, zamieszczony w czasopiśmie *Roczniki Psychologiczne*.

Konkluzja

Na podstawie analizy treści pracy doktorskiej pt. *Opieka nad dzieckiem w wieku poniemowlęcym w kontekście współczesnego rodzicielstwa* stwierdzam, że cechuje się ona wysoką wartością naukową i merytoryczną. Pragnę zaakcentować takie walory pracy jak: staranne opracowanie modelu badań, klarowne określenie doboru grupy badanych osób, precyzyjne opracowanie procedury badań, wnikliwe i wieloetapowe przeprowadzenie analiz statystycznych oraz poprowadzenie wieloaspektowej dyskusji wyników. Stwierdzam, że zaproponowane w pracy doktorskiej problemy badawcze zostały rozwiązane w sposób oryginalny. Uważam, że Autorka wykazała się pogłębioną wiedzą w dyscyplinie psychologii oraz umiejętnością samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. W przygotowaniu pracy doktorskiej przedstawionej mi do recenzji wykazała się poprawnością formalno-językową, stylistyczną, interpunkcyjną i poprawną znajomością standardów edycyjnych APA7. Układ,

struktura i szata graficzna dysertacji nie budzą zastrzeżeń. Uważam, że podjęty problem badawczy ma znaczącą oraz wysoko ocenianą wartość zarówno poznawczą, jak i aplikacyjną. Przedstawione przeze mnie uwagi krytyczne nie umniejszają wartości merytorycznej pracy, stanowią jedynie propozycje zmian.

Stwierdzam, że recenzowana rozprawa doktorska mgr Agaty Ruźniak-Lubockiej spełnia wymogi określone w art. 187 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* i wnioskuję do Rady Dyscypliny Psychologia Uniwersytetu Gdańskiego w Gdańsku o dopuszczenie mgr Agaty Ruźniak-Lubockiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

30.08.2024
data sporządzenia recenzji

Katarzyna Walska-Matyja
.....
podpis recenzenta